

Л.В. Чабан, науковий співробітник,
О.В. Позняк, молодший науковий співробітник.
Дослідна станція «Маяк»
Інституту овочівництва і баштанництва НААН

НОВИЙ СОРТ СМКАВЦЯ ЇСТІВНОГО (ЧУФИ) ЗАПАС

Висвітлено результати селекційної роботи по створенню сорту смкавця їстівного (чуфи) Запас, приведена його морфолого-біометрична та господарська характеристики.

Ключові слова: овочівництво, смкавець їстівний (чуфа), селекція, сорт.

Вступ. Науково-дослідна робота селекціонерів ДС «Маяк» ІОБ НААН спрямована на широке освоєння малопоширених видів овочевих рослин, розширення їх асортименту, створення вітчизняних конкурентоспроможних, адаптованих до місцевих умов сортів. Серед них на велику увагу заслуговує смкавець їстівний, або чуфа (*Cyperus esculentus L.*) – єдиний культурний вид роду *Cyperus* – харчова, олійна, крохмаленосна рослина з високими дієтичними та цілющими властивостями із родини Осокових (*Cyperaceae*). Батьківщиною смкавця їстівного вважають Північну Африку – походить із долини Нілу. В культурі рослина поширена в країнах Середземномор'я, її вирощують у Північній та Південній Африці, на Півдні Європи, в Іспанії, Португалії, Італії. Від середини XIX сторіччя смкавець почали вирощувати в країнах Південної Америки та в США. В Росії рослину відомо з XVIII сторіччя, проте широкого поширення вона не набула. В Україні перші дані про дослідження смкавця їстівного датуються серединою 30-х років минулого сторіччя.

Всі форми смкавця їстівного об'єднують в 3 групи – американську, піренейську (іспанську) та африканську. Африканська група представлена зразками переважно
© Чабан Л.В., Позняк О.В., 2013.

пізньостиглими, тому практичного інтересу для вирощування на території України не представляє. Найбільш продуктивними і скоростиглими є форми, що належать до перших двох груп, але американські походять із Нілу і їх розвиток відбувається при короткому дні. З господарської точки зору, американські форми більш морозостійкі, ніж іспанські, проте вони менш стійкі до несприятливих умов навколишнього середовища і поступаються іспанським формам за врожайністю.

У себе на батьківщині смикавець їстівний – багаторічна рослина, на другий рік життя цвіте і плодоносить. Суцвіття зонтикоподібне, довжина променів суцвіття – 1-10 см. Покривні луски солом'яно-жовті. Плоди-горішки – червонувато бурі, блискучі. В умовах України при вирощуванні у відкритому ґрунті рослина майже ніколи не утворює квіткові пагони, тому й розмножується бульбочками.

Мінімальна температура для появи сходів становить 10 °С, оптимальна 17 °С. Сходи з'являються через 10-15 діб після висаджування в ґрунт. Вегетаційний період залежить від сортових (популяційних) особливостей і триває 100-150 діб.

Бульби чуфи, що утворюються на коренях, мають тверду оболонку й хрусткий м'якуш та приємний солодкуватий смак. У них висока харчова цінність. Бульби містять: 20-25 % жирної олії (ліпідів), 20-35 % – крохмалю, 12-28 % – цукрів, 5-9 % – білка. З бульбочок виготовляють харчову олію, яка густіє при кімнатній температурі і за смаковими якостями не поступається оливковій. Олію вживають безпосередньо в їжу, використовують в кондитерській промисловості, в медицині, парфумерії, техніці (як мастило для інструментів точної механіки). За своїми смаковими якостями вона не поступається мигдалю, арахісу та сої й легко заміняє їх у кондиторських виробках.

З макухи чуфи можна одержати цукор, а також крохмаль та спирт. Крім того, бульби чуфи використовують як ласощі в сирому, вареному чи смаженому вигляді, перемелюють на борошно або готують із них сурогат кави й какао (з пересмажених). В кондитерській промисловості із чуфи готують спеціальні сорти печива і тортів, цукерок, халви та інших солодоців [3].

Мета досліджень: створити сорт смикавця їстівного (чуфи), адаптований до умов Лісостепу та Полісся України.

Методика досліджень. Об'єкт досліджень: селекція смикавця їстівного (чуфи). Предмет досліджень: колекційний та

селекційний матеріал смикавця їстівного (чуфи). Селекційну роботу проводили на дослідній станції «Маяк» ІОБ НААН у селі Бакланово Ніжинського району Чернігівської області відповідно до загальноприйнятих методичних рекомендацій [1, 3] з урахуванням біологічних особливостей культури. Оцінку морфологічних ознак проводили за Методикою експертизи сортів на ВОС-тест [4].

Результати досліджень. На дослідній станції «Маяк» ІОБ НААН в результаті проведеної селекційної роботи створено новий сорт смикавця їстівного (чуфи) Запас, який переданий для проведення кваліфікаційної експертизи в Національний центр генетичних ресурсів рослин України у 2012 році. Сорт отримано методом клонового добору із екоформи походженням з півдня України.

Новий сорт смикавця їстівного (чуфи) Запас порівнювали з стандартом сортом Фараон.

Вегетаційний період смикавця їстівного (чуфи) сорту Запас триває 155 діб. Висота рослини – 45 см. Кількість листкових пучків (парцел) на рослину велика – понад 150. У пучку середня кількість листків – 4-8. Листки зеленого забарвлення помірної інтенсивності. За формою листкова пластинка лінійна. Довжина листкової пластинки – 40-45 см, ширина – 4-5 мм. Зубчатість і опушеність листка відсутні. За габітусом рослина напівпохила. Бульбочки видовжено-яйцеподібної форми, коричневого забарвлення. Горбкватість на поверхні бульбочок наявна. Середня довжина бульбочки – 2,1 см, ширина – 1,8 см (у стандарту відповідно 1,8 і 1,0 см). Урожайність бульбочок складає 32,9 т/га, середня маса бульбочок з однієї рослини – 350 г, середня їх кількість понад 260 штук, маса 1000 товарних бульбочок – 1560 г (у стандарту – сорту Фараон – відповідно 27,4 т/га; 291 г; 206 шт.; 1280 г). Новостворений сорт смикавця їстівного (чуфи) Запас, забезпечив економічну ефективність при вирощуванні бульбочок в порівнянні з сортом Фараон 57550,0 грн./га. Це говорить про доцільність впровадження нового сорту у виробництво.

В умовах Чернігівської області рослини сорту Запас не цвітуть, розмножуються виключно вегетативним способом.

Висновки. В результаті проведеної селекційної роботи на ДС «Маяк» ІОБ НААН створено сорт смикавця їстівного (чуфи) Запас, який передано для проведення кваліфікаційної експертизи в Національний центр генетичних ресурсів рослин України

у 2012 році. Новий сорт переважає стандарт Фараон за загальною урожайністю бульбочок на 3,4 т/га.

Бібліографія.

1. Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві // [За ред. Г.Л. Бондаренка і К.І. Яковенка]. – Харків : Основа, 2001. – 369 с.

2. Позняк О.В. Сорт смикавця їстівного (чуфи) овочевого напрямку використання Запас / О.В. Позняк, Л.В. Чабан // Овочівництво України. Наукове забезпечення і резерви збільшення виробництва товарної продукції та насіння: Зб-к тез Міжнар. наук.-практ. конф. (26 липня 2012 р., м. Харків, Інститут овочівництва і баштанництва НААН). – Харків : ТОВ «Виробниче підприємство «Плеяда», 2012. – С. 79-81.

3. Сучасні методи селекції овочевих і баштанних культур // [За ред. Т. К. Горової і К. І. Яковенка]. – Харків: Основа, 2001. – 644 с.

4. www.sops.gov.ua // [Електронний ресурс]

Л.В. Чабан, А.В. Позняк

Новый сорт сыти съедобной (чуфы) Запас.

Резюме. Представлены результаты селекционной работы по созданию сорта сыти съедобной (чуфы) Запас, приведена его морфолого-биометрическая и хозяйственная характеристики.

L.V. Chaban, O.V. Pozniak

New variety of *Cyperus esculentus* L. Zapas.

Summary. Results of selection work on creation of a variety of *Cyperus esculentus* L. Zapas are considered, its morphology and a biometry and the economic characteristics is resulted.